

ASROR BOBO

Ultarmalik Asrorqul Haydar otaning qadrdon oshnasi bo'ladi.

Oq poshsho mardikor olgan yili bir kuni kechqurun Haydar ota Usta Mo'minning do'koniga chiqsa, bir begona kishi dam bosib o'tiribdi, surishtirsa, «ultarmalik qochoq», deyishdi.

Shundan uch-to'rt oy burun Ultarmada g'ulu chiqdi, «Shahardan soldat kelib ancha odamni haydab ketdi, bularni guberning o'zi so'roq qilar emish», degan gap tarqalgan edi.

Bu odam o'sha vaqtda qochib qolganlardan biri — Asrorqul degan tegirmonchi ekan.

Olomon bir nimaga qasd qilib to'lishib turganda bir og'iz gap kifoya qiladi. Asrorqul o'shanda olomonni yorib chiqib, «Oq poshshoning devori yiqilgan bo'lsa, o'zining yurtidan mardikor olsin, biz bormaymiz», debdi. Shundan keyin olomon xuruj qilib mingboshining uyiga boribdi. Mingboshi qochibdi. Shahardan soldat chiqibdi... Asrorqul o'shandan beri qishloqma-qishloq qochib yurar ekan.

Usta Mo'min yolg'iz qo'l bir kosib edi. Asrorqul uning damini bosib, bo'lak ishlarga qarashib, do'konida yotib yurdi. Bu odam o'zi o'ttiz beshlarga borib qolgan bo'lsa ham bola-chaqa qilolmagan, otasidan qolgan meros — tegirmonini aylantirib, kunini o'tkazib yurgan ekan. Keyinchalik Haydar ota ikkovi oshna bo'lib qoldi. Haydar ota ba'zan kechalari uning oldiga kirib birpas-yarimpas gaplashib o'tiradigan bo'ldi. Shunda Asrorqul tegirmoni to'g'risida gapirib xafa bo'laverganidan keyin Haydar ota bir kuni Ultarmaga borib, tegirmondan xabar oldi. Asrorqul qochgandan keyin Ultarmaning amini tegirmonni «poshsholik bo'ldi» deb o'ziniki qilib olgan ekan.

Oradan bir necha oy o'tib, bir kuni Haydar ota shaharga borgan edi «oq poshsho taxtdan tushdi» degan gapni eshitib qoldi. «Undoq bo'lsa, tezroq borib Asrorquldan suyunchi olay», — deb kelsa, Asrorqul bu xabarni allaqachon eshitib, Ultarmaga jo'nabdi. Lekin ikki haftadan keyin bo'shashganicha qaytib keldi. Haydar ota «Ha?» desa, «oq poshsho taxtdan tushgani bilan, oq amin aminligidan tushmapti», dedi.

Petrogradda, Toshkentda, Qo'qonda urushlar bo'lib, «oq aminlar» aminligidan tushgandan keyin ham Asrorqul Ultar-

maga borolmay yurdi, sababki, bu tegirmonidan, qishlog'idan ko'ngil uzganidan keyin Haydar ota bosh bo'lib bir beva xotonga uylantirib qo'ydi. Asrorqul farzand ko'rdi. Usta Mo'min, rahmatlik, xat bilar edi, kitob ko'rib, bolaning otini Yodgor qo'ydi. «O'z yurtingda qochoq bo'lib yurgan kunlaringdan yodgor bo'lsin», dedi.

Shunaqa qilib Asrorqul bir necha yil shu yerda turib, yurt tinchigandan keyin bola-chaqasi bilan Ultarmaga ko'chib ketdi; tegirmoni buzilib ketgan ekan, tuzatdi; xo'jalikka shu tegirmoni bilan kirdi.

Ultarma bu yerga xiyla olis bo'lsa ham, bu ikki oshna bordi-keldi qilib turishar edi. Asrorqulning o'sha o'g'li Yodgorboy askarlikni bitirib kelganda, Haydar otaning jiyaniga bo'lishamiz, deb turishgan edi, mana bu urush chiqdi-yu, to'y keyinga qoldi.

Shu bu yil to'qqizinchi sanada mana shu Asrorquldan Haydar otaga xat keldi. Xat mujmalroq: Asrorqul undan xafami, nima balo... Bir gap bor! Haydar ota har nima bo'lsa ham borib ko'rib kelay, deb yo'lga chiqdi.

Haydar ota Ultarmaga xuftondan keyin yetdi. Asrorqul samovarda ekan, uni kichik o'g'li Abror qarshi oldi. Kampir bechora bemahal bo'lsa ham qozon osdi. Haydar ota undan Yodgorboyini so'rab:

— Xat kelib turibdimi? — degan edi, kampir, o'zi to'lib turgan ekan, ko'z yoshi qildi.

— O'rtog'ingiz boshimga bitgan bir balo bo'ldi. Yodgordan kelgan xatlarni menga bermaydi, Abrorga ham ko'rsatmaydi; xat kelmay qo'yan bo'lsa, uni aytmaydi. O'zining ahvoli bu: qarigan chog'ida buzilib, samovardan beri kelmaydi — samovarchilik qiladi. Avvallari bu ish hammaga biram erish ko'rindi, biram g'alati tuyuldiki, bolam bechora Abror nomuslarga o'ldi. Bilmagan odam nima deydi? O'g'li boqolmapti, kuni o'tmapti, deydi-ya! Raisga aytdik, jamoaga o'zim bordim — bo'lmadi: «Kim samovarchilik qilishimga to'sqinlik qiladigan bo'lsa, mening dushmanim bo'ladi, tumanga ma'lum qilaman», deпти. Xayriyat, shu to'g'rida rais bilan san-manga borib uning ustidan tumanga arz qildi-yu, gap nima, so'z nima ekan hammaga ayon bo'ldi.

– Samovarchilikka yarayaptimi, axir?

– Ha, baloday... Hassasiz yuradi...

Shu paytda Asrorqulning o‘zi kelib qoldi. Haydar ota uni dabdurustdan tanimadi. Uning tetikligi, shaxdam qadam tashlashi yosh bolaga chiqqan soqolday kishining kulgisini qistatar edi; lekin xo‘p ozibdi, qorayib ketibdi, shuni o‘zi ham bilar ekan shekilli, oldini olib:

– Ozibmanmi, qorayibmanmi? – dedi.

– Yo‘q, juda joyida... Mayiz bo‘libsan... Xo‘sh, Yodgorboydan xat kelib turibdimi?

– Har xatida seni so‘raydi... O‘g‘lim, Abror, bitta chilim sol!

Asrorqul ilgari chilim chekmas edi. Haydar ota shuni so‘ray deb endi og‘iz rostlagan edi, kampirga ko‘zi tushib qoldi. Kampir o‘choqdan cho‘g‘ olayotgan Abrorning panasiga o‘tib, «Ayting, xatni ko‘rsatsin», deb ishora qildi. Haydar ota unga sekin bosh irg‘itib:

– Ha, ishqilib boshi toshdan bo‘lsin. Qani, bironta xatini o‘qiylik, bo‘lmasa, – dedi.

– Do‘konda, hamma xati samovarda.

Kampir juda to‘lib qolgan ekan, toqat qilolmadi:

– Birontasini ko‘rsatsangiz o‘lasizmi? Hammaning yuragini qon qildingiz-ku? – dedi.

– Yaxshi xat yozsa ham yig‘laysan, yomon xat yozsa ham yig‘laysan, nima qilaman ko‘rsatib?

– Yig‘lasam, ko‘z yoshini sizdan qarz olmayman.

Kampir yig‘lab yuborgan edi, Asrorqulning achchig‘i keldi.

– Tag‘in!.. Ammo-lekin, xo‘p kaltakbop xotin bo‘libsand! Burungi zamon bo‘lsa, bironta qovurg‘angni butun qo‘ymas edim!..

– Mana, uring, sindiring qovurg‘amni! Qo‘rqmay qo‘ya qoling, arz qilmayman.

– Arz qilishingdan qo‘rqmayman, xotin urgani nomus qilaman!

Asrorqul chilimni shunday qattiq tortdiki, sarxonadan alanga ko‘tarildi; avzoyidan hozir kampirni xafa qiladigan ko‘rinib qoldi. Haydar ota sal bosarmikinman deb:

– Qo‘y endi, ozor berma, ko‘ngli yarimta, – degan edi, Asrorqul qayta avj oldi:

– Ko‘ngli yarimta bo‘lsa, miyasi ham yarimtami? Uyingni o‘g‘ri bossa, o‘g‘lingni sandiqqa solib qo‘yib, qo‘shnini chaqirmaysan. Hammaning ham farzandi o‘ziga aziz.

– Aziz ekanligini bilsangiz bo‘pti-da! Bolamni sog‘inaman, sog‘inganimdan keyin yig‘layman...— dedi kampir kuyunib.

– Mayli, yig‘la, yig‘i gohida xafalikni yozadi, lekin hamma qatori yig‘lagin-da.

– Hamma qanaqa yig‘lar ekan?

– Hamma qo‘li bo‘shaganda yig‘laydi, sen yig‘idan bo‘shamaysan. Na o‘zingga qaraysan, na uyga. Chirog‘ning shishasini qara!.. Qishloqda hech kimning uyida pashsha yo‘q, biznikida kechasi ham burun talashadi.

– Yuragimga sig‘maydi, sig‘maydi yuragimga hech narsa!

– Barakalla!.. Yodgorboyga shunaqa mehribonman degin? Beri kel, o‘tir. Ma, bir piyola choy ich, ko‘z yoshi bo‘ladi... Shunaqa mehribonman degin? Abror, o‘g‘lim, ana u behining kallagiga gazeta qistirib qo‘ygan edim, shuni olib kel. Barakallo...Xo‘sh, shunaqa mehribon bo‘lsang, mana bunga quloq sol: «...Shu vaqt ichida, ya‘ni ikki yillik urushda Itfoqning ko‘rgan talofati 35 ming zambarak, 30 ming tank, 23 ming samolyotdan iborat». Tushundingmi? Boshqasini qo‘y, nobud bo‘lgan zambarak shuncha bo‘lsa, hammasi qancha ekan? Shuncha zambarak bir kunda qancha o‘q chiqaradi deb o‘ylaysan? Shuncha o‘qni kim yetkazib berib turadi? O‘sha Yodgorboyga o‘xshagan askar bolalarning ota-onalari, aka-ukalari, opasingillari, xotinlarimi? Yodgorboyga o‘xshagan askar bolalarning ustiga dushman 100–200 samolyotni birdan yuboradi. Dushman samolyotlarini daf qiladigan ko‘p va zo‘r samolyotlarni kim yasab berib turadi? Yana o‘sha ota-onalar, aka-ukalarmi? Shularni ham mehri muhabbati bordir. Shular ham sog‘inishar deyman? Yo senchalik sog‘inishmasmikin? Senchalik sog‘inishadi, lekin senga o‘xshab sog‘inishmaydi! Bularning yuragiga hamma narsa sig‘adi! Durust, sen samolyot yasolmaysan, ketmon chopolmaysan... lekin qilaman desang, qo‘lingdan ish keladi. Sening ko‘kragingda o‘t bor, soch shu o‘tni, ho‘l-u quruq baravar yonsin. Bizni hamma narsadan benasib qilmoqchi bo‘lgan Gitler hozir ham ancha narsadan mahrum qildi. Qani ilgari qishloq? Hozirgacha ham yonmagan yurak bo‘lsa mana shuni eslatishig bilan alanga oladi. Alanga oldir, yondir! Shunda farzand dog‘iga qolgan gitlerchilar ko‘payadi, yaxshi bo‘ladi...

Asrorqulning tovushi o'zgardi. U irg'ib o'rnidan turdi-yu, chilimni ko'tarib o'choq boshiga qarab ketdi. Haydar ota bildiki, uning o'pkasi to'ldi. Buni kampir ham payqadimikin, deb sekin razm solsa, payqabdi; payqabdi-yu, aftidan, ko'ngliga g'ulg'ula tushibdi. Haydar ota buni uning «qilt» etib yutunganidan bildi. Bu orada Asrorqul chilimni chekib bo'lib, kampirni chaqirdi.

— Qani, kel endi, oshingni suz! — dedi. Keyin tegishdi, — o'zim suzib bera qolaymi? O'tirishingdan oshni og'zingga solib, jag'ingni qimirlatib qo'ymasam, chaynamaydiganga o'xshaysan...

Kampir yalt etib Haydar otaga qaradi, shu qarashi bilan «hazillashayotibdi, xayriyat» deganday bo'ldi.

Asrorqul kelib o'tirdi. Uning chakka tomirlari chiqqan, nafas olishi bejo edi.

— Ha? — dedi Haydar ota.

— Hech... chilim eltgandir.

Haydar ota ichida «himm...» dedi-yu, bo'lak gap so'ramadi. Shundan keyin kampirning «Yodgorboydan kelgan xatlarni bizga ko'rsatmaydi», deganiga o'zicha ma'no berdi.

Osh ustida gapni yana Asrorqulning o'zi boshladi:

— Urushdan yarador bo'lib kelgan Sodiqjon degan yigit o'tgan juma kuni samovarga kelib, urushda ko'rganlaridan ancha gapirib berdi.

Kampir urushdan kelgan kishining daragini eshitib, betoqat bo'lib qoldi...

— Nima deydi Sodiqjon?

— Olaver, olaver, aytib beraman! Choydan quy... Shu Sodiqjon bir yigitning qanday o'lganini aytib berdi. Qattiq bir jangdan keyin bular o'n to'rt kishi nima bo'lib boshqarlardan ajralib qolishibdi; ikki kecha-yu ikki kunduz o'rmonma-o'rmon yo'l yurib, kichkina bir qo'rg'onchaga duch kelishibdi. Bu qo'rg'onchada nemislar bormi, o'zimiznikilar bormi — bilib bo'lmabdi. «Shuning uchun, — deydi Sodiqjon, — biz, ikki kishi, oldin borib bilib keladigan bo'ldik. Menga Og'abekov degan yosh, nihoyatda chiroyli bir armani yigit hamroh bo'ldi». Bu yigit yo'lda Sodiqjonga xotinidan kelgan xatni, xotini bilan bolasining suratini ko'rsatibdi, hasrat qilibdi. «Ekin oralab borayotgan edik, — deydi Sodiqjon, — katta yo'lga

chiqib shunday qarasak, yo‘lning chetida ag‘anab yotgan bir avtomobilning yonida uchta nemis o‘tiribdi. Darrov yotib oldik». Sodiqjon avtomatini to‘g‘rilab, tepkisini bosay deganda, haligi yigit qo‘lini mahkam ushlabdi: «Shoshma,— der emish,— xat o‘qiyotibdi. Xotinidan kelgandir, bolasidan kelgandir...» «Men, — deydi Sodiqjon,— uning gapiga quloq solmasdan tepkini bosdim, lekin sal hayallabman: uchchala nemis yiqilgandan keyin yonimga qarasam, Og‘abekov qip-qizil qonga belanlib yotibdi». Sodiqjon ko‘tarib qarasa, hali joni chiqmagan ekan, ko‘zini ochibdi.

U yigitning bekorga nobud bo‘lgani kampirga xo‘p alam qildi. U avval nemisni qarg‘adi, keyin yigitdan koyindi:

— Axir, seni bola-chaqangdan ayirgan-ku shu qurib ketgurlar edi, uni otaman degan kishining nega qo‘lini tutasan! Xat o‘qiyotibdi emish-a! Bola-chaqasi bilan qo‘shmozor bo‘lmaydimi!.. O‘ziga-o‘zi qilibdi-da.

— Ha, Sodiqjon ham shuni aytmoqchi bo‘lgan ekan-u, aytmabdi. Yigit sho‘rlik jon berayotganida o‘zi iqror bo‘libdi: «Bola-chaqangni yaxshi ko‘rsang, bola-chaqang to‘g‘risida o‘ylama», debdi. «Shu gap,— deydi Sodiqjon,— keyinchalik jangchilar orasida maqol bo‘lib ketdi»... Shunaqa, ko‘ngilni o‘z ixtiyoriga qo‘yib berish urushda, urushdagina emas, shu yerda ham kishini g‘aflatga soladi. Aql, fahm-farosat bilan ko‘ngilni yo‘lga solib turish kerak. Aql-u ko‘nglini yo‘lga sololmaydigan kishi buzoq ma‘rasa ham uh tortaveradi, sababki, buzoqning ma‘ragani — yig‘lagani bo‘ladi... Abror, qo‘lga suv ol, o‘g‘lim!

Kampir joy solayotib Haydar otaga yana «ayting, xatni bersin», deb imladi. Haydar ota ham unga imo bilan «Samo-warda ekan, ertaga o‘zim olib kelaman», dedi.

Asrorqul erta bilan barvaqt turib ketdi. Haydar otani «Tushga yaqin tegirmon boshiga chiqib borsin», deb kampirga tayinlabdi.

Tegirmon Sho‘xsoyning bo‘yida edi. Haydar ota shu baho-na bilan u yoq-bu yoqni ham ko‘ray deb, aylanishroq bo‘lsa ham bozor boshidan yurdi.

Urush boshlangan yili bahorda ikki oshna mana shu bozor boshidagi maktabda o‘qishgan edi. Hordiq kunlari shahardan chiqadigan avtomobil shu yerda kino qo‘yib berar edi. Haydar

ota qarasa, shu yalanglikka yantoq bosib qo'yishibdi. «Ha, hozir kartina qoldimi, — dedi Haydar ota o'zicha, — biz o'qigan yillari o'yin-kulgi qilib qishloqni boshiga ko'targan yoshlar qayerda?»

Haydar ota shu o'y bilan tegirmon boshiga yetganini ham bilmay qoldi. Soy bo'yida behisob daraxtlar orasiga ko'milgan tegirmon guvillar edi.

Asrorqul samovarni juda bahavo joyga qilgan edi. Ikki tom bo'y pastda Sho'xsoy shovillaydi. Tegirmonni ko'mib yotgan daraxtzor pastda xuddi samovarning sahnidagi gulzorga o'xshar edi. Tepalikdagi chinor, ikki tup sadaqayrag'och to'rt-besh kishilik talay supalarga soya solib turardi. Supalarning oralriga, atrofiga anvoyi gullar ekilgan.

Haydar ota bir tup sadarayhonga qo'l urib iskadi, so'ngra shoxidan sindirayotgan edi, kimdir «hay, hay!» dedi. Haydar ota orqasiga qaradi. Shiyponda Asrorqul kulib turar edi.

— Ammo-lekin, Asrorqul, baraka top! — dedi Haydar ota rayhonni chakkasiga taqib. — Umringda samovarning jo'mragini ushlamagan bo'lsang ham, ko'p to'qim tabiat samovarchilarga ibrat bo'ladigan ish qilibsan. Lekin choyxo'r yo'q-ku?

— Choyxo'r kechqurun keladi... Kel, o'tir.

— Sen kampirga tayinlaganing uchun kelganim yo'q, o'zimcha keldim. Sendan ikki narsani so'ramoqchi bo'ldim. Bittasi shuki, nega birdan samovarchilikni ixtiyor qilib, shu tufayli raislar bilan urishding, demoqchi edim, endi mana bu samovaringni ko'rganimdan keyin, samovarga muncha ishqing tushib qoldi, desam to'g'ri keladi.

— Samovar senga yoqdimi, axir!

— Yoqdi!

Asrorqul soyning narigi yuzida otliq kelayotgan bir bolaga qarab qo'l silkidi. Bola ham qo'li bilan «yo'q» deb ishora qildi. Haydar ota Asrorqulning tajang bo'lganini payqab:

— Qanaqa bola u? — dedi.

— Shogirdim. Beshserkaga yuborgan edim. Beshserkalik Abdumajid degan yigit urushdan yarador bo'lib kelgan. Shu yigitni yaqin o'n besh kundan beri olib kelolmayman. Ikki martaba odam yuborganimda xotini unamabdi, hali darmonga kirgani yo'q, uzlukadi, debdi. Uylanganiga yigirma olti kun bo'lganda askarlikka ketib qolgan ekan... Bilmadim, bugun nima vaj qildi ekan.

Haydar ota tushunolmay:

— Nima qilarding uni, biron gaping bormidi? — deb soʻradi.

— Yoʻq, uning menga, mening choyxoʻrlarimga gapi bor... Rahmatlik Usta Moʻminga kechalari jangnoma oʻqitib eshitganlarimiz esingda bormi? Oʻsha hazilakam urushlar toʻgʻrisida lof-qof urilib yozilgan jangnomaga shuncha qiziqar edik. Mana bu, butun yer yuzini titratayotgan urush toʻgʻrisidagi jangnoma qiziq emasmi? Urushga borib kelgan mana shunday yigitlarning har qaysisi bir jangnoma. Shuning uchun tumanimizning qayeriga urushdan birov kelsa darrov darak topaman, oldirib kelaman.

Bu orada haligi bola koʻprikdan oʻtib otni soy boʻyiga bogʻladi va oʻzi yuqoriga chiqib keldi. U, Haydar ota bilan soʻrashdi, soʻngra Asrorqulga xat berdi. Asrorqul xatni tovush chiqarib oʻqidi:

«Hurmatli Asrorqul ota!

Kecha oʻzim bormoqchi edim, shahardan mehmonlar kelib qolishdi. Biz bugun Qorashaharga bormoqchimiz. Ertaga kechqurun mehmonlar bilan birlikda xizimatingizda boʻlamiz.

Oʻgʻlingiz *Abdumajid*».

Asrorqul xatni oʻqib boʻgʻildi.

— Mehmonlari bilan kelaversa boʻlmas ekanmi? Bu bola meni ertaga ham aldaydi. Qorashaharda nima qilar ekan? Endi oʻzim bormasam boʻlmaydi! Siz, oʻgʻlim, gazet-pazetinigizni koʻrib, kechquruning gʻamini yeng. Haydar, birga borib kelimizmi, otliq bir yarim soatlik yoʻl.

Haydar ota koʻnmagandan keyin Asrorqul otlanib joʻnadi. U, koʻprikdan oʻtib, katta yoʻlga chiqqanidan soʻng otga qamchi berdi va hayal oʻtmay jilgʻaga kirib koʻzdan yoʻqoldi. Haydar ota uning ketida qolib asta-sekin yelib yurgan sargʻimtir changga qaranicha xomush qolgan edi, bola:

— Asli borsangiz boʻlar edi, ota, Beshserka ham yaxshi joy,— dedi.

— Siz beshserkalikmi?

— Yoʻq. Shu yerlik, ultarmalik.

— Ota-onangiz bormi?

— Bor. Otam Eronda, komandir.
— O'qiysizmi?
— Urushdan keyin Moskvaga borib agronomlikka o'qiyman. Hozir otaga qarashib turibman: choyxo'rlarga gazeta, kitob o'qib beraman. Siz otaning o'rtoqlari Haydar otasizda? Sizning to'g'ringizda ota bir gapirib bergan edilar, majlisda.

Haydar ota xijolat bo'ldi: Asrorqul uning to'g'risida nima deb gapirishi mumkin? Buni boladan so'ragani o'ng'aysizlanib:

— Asrorqul majlisda gapira oladimi? — dedi.

— E-ha!.. — dedi bola.— Bultur rais yengil ishlarga yaraydigan qariyalarni ro'yxat qilganida otani yozmagan ekan, ota ro'yxatga kirmay qolgan chollarni yig'ib majlis qildi. Ota majlisda birinchi so'zga chiqishi ekan. Gapni nimadan boshladi deng: «Hozirgi vaqtda anchayin bir traktorning g'ildiragi tomorqada zang bosib yotsa ham odamning g'ashi keladi. Rais hech ishga yaramaysan desa, yaramas ekanman deb, kurk tovuqqa o'xshab yuraverasanmi hammang?» Shu majlisdayoq haligi chollar frontcha ishlaydigan yoshlar brigadalariga birikib oldi. Otaning o'zi samovarni jo'nashtirib yuborganidan keyin ko'p ish qildi. Ilg'or brigadalarning tuman yig'inida hokimning kotibi otaga katta baho berdi: «Asrorqul ota tumanimizda eng zo'r tashviqotchi... Ota shu yerda turib Berlinga o't qo'yayotibdi», — dedi.

Shu paytda Asrorqulning kichik o'g'li Abror kelib otasini so'radi va uyga mehmonlar kelganidan xabar berdi. Uning aytishiga qaraganda, kelgan mehmonlar o'sha Abdumajid va shahardan chiqqan kishilarga o'xshar edi. Haydar ota asta tushib bordi. Yo'lakda kampirga yo'liqdi. Kampir imo bilan Asrorqulni so'radi. Uning harakati Haydar otaga g'alati tuyulib, yuziga tikildi. Kampirning rangi oqargan, ko'z atrofi qizargan, lablari pirpirab uchar edi. Haydar ota to'xtadi.

— Asrorqul Beshserkaga ketgan edi. Ha, nima bo'ldi?

Kampir doka ro'molining uchini labiga bosib, yerga qaradi va sekin:

- Abdumajidlar keldi,— dedi.
- Nima gap?
- O'rtog'ingizga ayt mang...
- Nimani?

Kampir tovush chiqarmay kuyinib yig'radi. Haydar ota undan javob ololmasligiga ko'zi yetib, shoshganicha ichkariga kirdi. Supada o'tirgan uch mehmon turib, xuddi bu yerda og'ir kasal yotganday, Haydar ota bilan pichirlashib so'rashdi.

Haydar otaning diqqati harbiy kiyim kiygan yosh yigitga jalb bo'ldi. U haddan tashqari qizargan, o'zini qayerga qo'yishni bilmayotganga o'xshar edi.

— Abdumajid siz bo'lasizmi, o'g'lim?— dedi Haydar ota.— Siz ertaga boramiz, deb xat qilgan ekansiz, Asrorqul siz bilan gaplashgani o'zi ketgan edi.

— Shundoqmi? O'vora bo'libdilar-da. Qorashaharga ketayotgan edik, mehmonlar otani ko'rib o'taylik deyishdi.

Haydar ota ariq bo'yida yuzini yuvayotgan kampirga qaragan edi, Abdumajid yana ham qizarib Haydar otaga sekin:

— Juda katta befahmlik qildim-da,— dedi.

— Nima gap?

— Yodgorboyning... nobud bo'lganidan bular bexabar ekan, to'g'ri kelib kampirdan ko'ngil so'rabman...

Haydar otaning yuragi orziqib, tiligacha muzlab ketdi. U nima deyishini bilmasdan, anchadan keyin:

— Shu aniq gapmi?— dedi.

Abdumajid uning savoliga javob berish o'rniga:

— Endi bo'lar ish bo'ldi, Asrorqul otaga aytmang. Kampirning ham xohishi shu. Ota qarib qolgan, ko'tarolmaydi,— dedi.

Kampir kelib supaning labiga o'tirdi. Jimlik cho'kdi. Anchadan keyin kampir gap boshladi:

— Asrorqul otangizga qancha ozor berdim... Xat kelmay qo'ygani uchun shunaqa qilib yurgan ekan.

Mehmonlar garchi bunday vaqtda kishiga hech qanday so'z tasalli bera olmasligini bilishsa ham, kampirga tasalli bergan bo'lib qo'zg'alishdi. Abdumajid yo'lakay otaning samovarini ko'rib o'tish to'g'risida shaharlik mehmonlarning xohishini so'ragan edi, ular mamnuniyat bilan qabul qilishdi. Haydar ota ularni samovarga boshlab bordi.

Mehmonlar jo'nab, oradan sal vaqt o'tmay Asrorqul keldi. Haydar ota uni ochiq chehra bilan qarshi olishga harchand urinsa ham, Asrorqul ziyraklik qilib:

— Ha, zerikkanga o'xshaysan-ku,— dedi.

— Yo'q... Mehmon kelgan edi.

– Yo‘lda ko‘rdim. Ertaga aniq kelishadi. Endi hovliga boraylik.

Haydar ota kampirning iroda kuchiga ishonolmas, shuning uchun hozir Asrorqulning unga ro‘para bo‘lishini istamas edi; yo‘l qildi.

– Mana shu supaga joy qil, birpas o‘tiraylik... Agar birov menga «qolgan umringni dunyoni sayohat qilib o‘tkazasanmi, yo shu supada o‘tirib o‘tkazasanmi?» desa, hech o‘ylab o‘tirmasdan shu supani bera qol, der edim.

Bu gap Asrorqulga juda yoqdi. U, atrofga suv sepib, supaga joy qildi.

– Mana, yonboshla! Supaga bunchalik ishqing tushgan bo‘lsa, ovqat bo‘lguncha shu yerda o‘tiramiz... Ha, aytganday, samovarga buncha ishqing tushdi, degan eding, javob bermabman.

– Endi javob bermasang ham mayliga. Bilaman.

– Nima uchun ishqim tushganligini bildingmi?

– Bildim. Bu gulzor ko‘kragingda yongan o‘tdan bino bo‘lgan ekan. Men bekorch – takasaltangni so‘k! So‘k meni, kurk tovuq degin!

Asrorqul qah-qah urib kuldi.

– Mendan ikki narsani so‘ramoqchi bo‘lgan eding, ikkinchisi nima edi?

Haydar ota unga «men sendan ikki narsani so‘ramoqchi bo‘lib keldim», deganida Yodgorboydan kelgan xatlarni ko‘zda tutgan edi, hozir nima deyishini bilmay, shoshib qoldi.

– Ikkinchisi, endi, o‘zing bilasan... Yodgorboydan xat kelmay turgan bo‘lsa, kampirni shunaqa ovuntirib turganing ham tuzuk... kelib qolar.

Asrorqul uzoqdagi ko‘m-ko‘k adirlarga soya solib turgan oppoq bulut parchalariga qarab jim qoldi; anchadan keyin chilim solib chekdi.

– Qanchadan beri xat kelmaydi? – dedi Haydar ota.

– Anchadan beri.

Haydar ota yer ostidan uning yuziga qaradi; nazarida Asrorqul yana ham qoraygan va hozir vujudidan tutun chiqib ketayotganday ko‘rindi.

– Kelib qolar, do‘stim, har xil xayollarga borma.

Asrorqulning koʻz atrofi qizarib, yuzida soxta tabassum aks etdi.

— Nima xayolga borar edim? Yodgorboy ovga borgani yoʻq, urushga borgan!.. Kampirga bildirmasang, rostini aytaman. Kampirga aytni, koʻtarolmaydi... Qoraxat kelgan!

Haydar ota kampirning eshitganligini aytishini ham bilmay, aytmagligini ham bilmay, bir lahza oʻylanib qolgan edi, Asrorqul:

— Ha, eshitganmiding?— dedi.

Haydar ota birining bilganligini ikkinchisidan yashirishga qaror berdi, chunki birining qaygʻusi ikkinchisining qaygʻusiga qaygʻu qoʻshuviga koʻzi yetib qoldi.

— Qishloqda eshitgan edim, lekin ishonmagan edim. Shu aniqmi?

Asrorqul javob bermay qoshini siladi.

— Bardosh qil, doʻstim, xafa boʻlganing bilan, yigʻlagan bilan boʻlmaydi,— dedi Haydar ota.

— Men yigʻlamayman! To oʻgʻlimning goʻrini quchoqlab, tuprogʻini yuzimga surtmagunimcha koʻzimdan yosh chiqmaydi...

Abror ovqatga aytgani keldi. Uni koʻrib, Asrorqulning chehrasi darrov oʻzgardi va uyga borguncha musibatdan asar qolmadi.

Kampir odatdagidan chaqqonroq harakat qilar va mumkin qadar soʻzlashga tirishar edi. Asrorqul sochiqqa qoʻlini artayotib unga razm soldi va kulib:

— E, qoʻzichogʻim, yana yigʻlabsiz-da,— dedi.

Kampirning yuzida kulgiga oʻxshagan bir nima aks etdi, lekin darrov yuzini burib, kapkir bilan qozonni qirar ekan, jerkib:

— Hadeb yigʻi toʻgʻrisida gapirmang!— dedi.

Leikin ovqatni keltirganida uning koʻzida yosh aylanar edi; ovqatni oʻrtaga qoʻyib koʻzini artdi.

— Qurib ketgur shu oʻtinning tutuni biram achchiq ekanki!

— Oʻtir, — dedi Asrorqul turpdan bir boʻlagini ogʻziga solib,— achchiq tutunni biz koʻrganimiz yoʻq, achchiq tutun urush boʻlayotgan joylarda.

Ovqat mahalida kampir juda betoqat boʻlib oʻtirdi; bir martaba ichidan yigʻi toʻlqinlanib kelganda oʻzini tutish uchun Asrorqulga xarxasha qildi:

– Muncha kurt-kurt qilib chaynaysiz!
– Turup shunaqa bo‘ladi-da, jonidan.
– Qayoqda, yumshoq non yesangiz ham beda yegan otga o‘xshab chaynaysiz!

– Yuragingni keng qil.
– Nima qilibdi yuragingma? Menga o‘xshab ertadan-kechgacha uyda o‘tiring-chi!

Haydar ota aralashdi:

– Kelin rost aytadilar... Menga qarang, kelin, o‘rtog‘ingiz menga sizni olib kelishni juda tayinlagan. Men bu yerda uch-to‘rt kun turadigan bo‘lib qoldim. Sizni ertagayoq eltib qo‘yaymi? Nima deding, Asrorqul?

Chol-kampir bir-biriga yalt etib qaradi. Bu qarashda har ikkisinin ham ko‘nglidan bir gap o‘tdi: «Men yo‘g‘imda bu xabarni eshitsang, yolg‘izlik qilib qolmasmikinsan?»

Haydar ota ikkovini avrab shunga ko‘ndirdi va ertalab kampirni eltib qo‘yadigan bo‘ldi. Ertalab arava kelganda kampir Haydar otani bir chetga tortib:

– Inim, – dedi, – o‘rtog‘ingizni yolg‘iz tashlab ketgani asti ko‘nglim bo‘lmayapti?

– Sizni Abror eltib qo‘ysinmi?

– Abrorning ishi bor. O‘zim ishga yaramay, shu mahalda yana birovni ishdan qo‘yaymi! Otning tizginiga arqon ulab beringlar, o‘zim haydab ketaveraman. Aravani pochtaning odamidah berib yuboraman.

Asrorqul bunga rozi bo‘lmasa ham kampirning ra‘yini qaytargani botinolmadi.

Kampir jo‘nadi.

1943-yil